

ბატონიშვილის ბიბლიოთეკა

ციტირებისთვის:

გორაძე გ., „ხალხის არაკომპეტენტურობის“ პრობლემა პირდაპირი დემოკრატიის თეორიაში,
ჟურნ. „იურისტი“, N3, 2017

ელექტრონული იურიდიული ბიბლიოთეკა www.princelibrary.ge

შექმნილია USAID/PROLoG-ის ფინანსური ხელშეწყობით

სულხან-საბა ორბელიანი
უნივერსიტეტი

USAID
ამერიკელი ხალხისგან

EAST • WEST
MANAGEMENT
INSTITUTE

კანონის უზენაესობის მხარდაჭერა
საქართველოში (PROLoG)

enforcement agencies effective activities, etc.

The methodology provides with innovative knowledge in the law science, practical activity improvement, investigating occurrences' study and so on.

РЕЗЮМЕ

Методология обеспечивает истинно-научный подход к месту и роли определённых отраслей права, что помогает нам правильно понять и оценить преступность и его реальную природу, изучает причины и условия формирования преступника и преступления, точно определить пути пересечения противоправных явлений в обществе, усилить рост эффективности деятельности правоохранительных структур и т.д.

В науки методология обеспечивает получение новых знаний, улучшение практической деятельности, понимание сущности изучаемых явлений и т.д.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ასათიანი გ., დასავლური პოლიტიკურ-ფილოსოფიური მოძღვრებების ისტორია, თბ., 2003;
2. ავანესოვის გ., და ერიაშვილის ნ. რედაქციით, კრიმინოლოგია, თბ., 2007;
3. ლობჯანიძე გ., სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია, თბ., 2015;
4. ნაჭყებია გ., სისხლის სამართლის საგანი, თბ., 1997;
5. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, თბ., 2013;
6. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, თბ., 2014;
7. სურგულაძე ირ., ხელისუფლება და სამართალი, ო. გამყრელიძის წინასიტყვაობით, თბ., 2002;
8. ციპელიუსი რ., იურიდიული მეთოდების მოძღვრება, მიუნხენი, 2006;
9. Петражицкий Л. И., Теория права и государства, С. П., 2000;
10. Savigny F.K., Systema des heutigen Romischen Rechts, I, 1840.

4. „ხალხის არაკომპეტენტურობის“ პრობლემა პირდაპირი დემოკრატიის თეორიაში .

გიორგი გორაძე
პროფესორი

დემოკრატიის მოდელთაგან ერთ-ერთი არის პირდაპირი დემოკრატია. ეს ტერმინი გულისხმობს „სხვადასხვა პროცესებისა და ინსტიტუტების ერთობლიობას, რომლებიც უზრუნველყოფენ ხალხის უშუალო მონაწილეობას პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღებაში.“⁶⁰

ფილიპ ლოვო პირდაპირი დემოკრატიის სამ ფორმას გამოყოფს: სახალხო ინიციატივა, სახალხო ვეტო და რეფერენდუმი. „სახალხო ინიციატივა არის ქმედება, რომლის მიხედვით საარჩევნო კორპუსის ნაწილი მონაწილეობას იღებს კანონის ან კონსტიტუციური გადასინჯვის შეთავაზებაში,“⁶¹ ანუ ეს იგივე საკანონმდებლო ინიციატივაა.

ლოვოს თანახმად, სახალხო ვეტო არის საარჩევნო კორპუსის გადაწყვეტილება,

60 Linda Maduz, Direct Democracy, Living Reviews in Democracy, Vol 2, 2010, p. 1.

61 ფილიპ ლოვო, თანამედროვე დიდი დემოკრატიები, თარგმანი მ. ბალავაძე, ნ. ცქიტიშვილი. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი, თბილისი, 2002, გვ. 95.

უარი თქვას, ჩვეულებისამებრ, პარლამენტის მიერ მიღებულ კანონზე ან, გარკვეულ შემთხვევაში, კომპეტენტური ორგანოს მიერ მიღებულ ადმინისტრაციულ ზომაზე, რომელიც მას განსახილველად აქვს წარდგენილი ad referendum-ის ძალაში შესვლისათვის, ანუ აქ იგულისხმება გამაუქმებელი რეფერენდუმი.⁶²

დაბოლოს, ლოვოს მიხედვით, რეფერენდუმი⁶³ წარმოადგენს საარჩევნო კორპუსის ნების გამოხატულებას, რომელიც მონაწილეობს კონსტიტუციური, საკანონმდებლო ან, გამონაკლის შემთხვევაში, ადმინისტრაციული აქტის შემუშავების პროცესში.⁶⁴ ლოვო ცალკე არ გამოყოფს პლებისციტს, თუმცა, სამართლებრივი მნიშვნელობის მიხედვით, ერთმანეთისგან ასხვავებს სავალდებულო და საკონსულტაციო რეფერენდუმებს.⁶⁵

არსებობს ლოვოსგან განსხვავებული ხედვაც. მაგალითად, ავტორთა კოლექტივის მიერ შედგენილ პირდაპირი დემოკრატიის სახელმძღვანელოში წარმოდგენილია ოთხი ფორმა: რეფერენდუმი, მოქალაქეთა ინიციატივა (Citizens' initiative), ზუსტად განსაზღვრული ინიციატივა (agenda initiative) და გამონვევა (recall).⁶⁶

აღნიშნული სახელმძღვანელოს თანახმად, რეფერენდუმსა და მოქალაქეთა ინიციატივას შორის ის განსხვავებაა, რომ რეფერენდუმი ტარდება სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების ინიციატივით ან კანონის მოთხოვნით, ხოლო მოქალაქეთა ინიციატივის შემთხვევაში რეფერენდუმი იმართება მოქალაქეთა ინიციატივით, რისთვისაც ინიციატორებმა უნდა მოაგროვონ ხელმოწერების დადგენილი რაოდენობა. რაც შეეხება ზუსტად განსაზღვრულ ინიციატივას, ის გულისხმობს სახელმწიფო ორგანოებისადმი (ხშირ შემთხვევაში პარლამენტისთვის) მიმართვას კონკრეტული საკითხის განხილვის მოთხოვნით. შესაბამისად, ეს ნაწილობრივ საკანონმდებლო ინიციატივაა. დაბოლოს, სახელმძღვანელოს თანახმად, გამონვევა ნიშნავს მოქალაქეთა ინიციატივის საფუძველზე და სათანადო რაოდენობის ხელმოწერების შეგროვების შემთხვევაში არჩეული თანამდებობის პირის თანამდებობრივი უფლებამოსილების ჩამორთმევის პროცედურას.⁶⁷

შესაძლოა მოცემული განსაზღვრებები სადავო იყოს, ვინაიდან, მაგალითად, გამონვევის ინსტიტუტი შეიძლება განვიხილოთ საარჩევნო უფლების და, აქედან გამომდინარე, წარმომადგენლობითი დემოკრატიის ნაწილად. თუმცა, მთავარი აქცენტი მთელ ამ განსაზღვრებებში კეთდება პოლიტიკურ პროცესებში საზოგადოების ჩართულობასა და მის რეალურ შესაძლებლობაზე, გავლენა მოახდინოს სახელმწიფო-ბრივი ცხოვრების ძირითად მიმართულებებზე. ამ სტატიის მთავარი მიზანიც სწორედ ის არის, რომ გავარკვიოთ, რამდენად კომპეტენტური არიან მოქალაქეები, გადანყვიტონ თავიანთი ქვეყნის რთული პოლიტიკური თუ სამართლებრივი საკითხები.

გავრცელებული მოსაზრებით, პირდაპირი დემოკრატია „მეტი დემოკრატიულობის“ გამომხატველია, ვინაიდან „პირდაპირი დემოკრატია... არ ტოვებს ორაზროვან პასუხს კითხვაზე: რა სურდა ხალხს?“⁶⁸

62 Ibid, გვ. 95.

63 ლოვო მას უწოდებს „ზუსტად განსაზღვრულ რეფერენდუმს“, რადგან ის ტერმინს „რეფერენდუმი“ იყენებს ფართო და ვიწრო გაგებით.

64 ფილიპ ლოვო, თანამედროვე დიდი დემოკრატიები, თარგმანი მ. ბალავაძე, ნ. ცქიტიშვილი. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი, თბილისი, 2002, გვ. 95.

65 Ibid, გვ. 95.

66 Direct Democracy. The International IDEA Handbook, Lead Writers and Editors: Virginia Beramendi, Andrew Ellis, Bruno Kaufman, Miriam Kornblith, Larry LeDuc, Paddy McGuire, Theo Schiller, Palle Svensson, Stockholm, 2008, p. 9.

67 Ibid, p. 10.

68 Beedham, Brian (1993, 7) "A Better Way to Vote", 150 Economist Years (special issue of The Economist): 5-8. სტატიიდან: Dean Lacy and Emerson M.S. Niou, A Problem With Referendums, Journal of Theoretical Politics, 2000, 12(1), pp. 5-31. <https://sites.duke.edu/niou/files/2011/06/referendum-JTP.pdf>

ერთი შეხედვით, კლასიკური დებატები პირდაპირი დემოკრატიის და მისი ინსტიტუტების შესახებ, რომელიც განმანათლებლობის ეპოქიდან მოყოლებული მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრამდე მიმდინარეობდა, პირდაპირი დემოკრატიის სასარგებლოდ განვითარდა. მეოცე საუკუნის მიწურულს პირდაპირი დემოკრატიის მომხრე ზოგიერთი მეცნიერი იმასაც კი აცხადებდა, რომ „განსხვავება მეოცე საუკუნის პოლიტიკასა და მომავალი საუკუნის პოლიტიკას შორის, სავარაუდოდ, იქნება ცვლილება იმისა, რასაც ხალხი „დემოკრატია“ უწოდებს... ეს არის ვადაგასული ცვლილება - „ნარმომადგენლობითი დემოკრატიიდან“ „პირდაპირ დემოკრატიაზე“ გადასვლა.“⁶⁹

მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც მეცნიერები აღნიშნავენ, „რეფერენდუმის გზით პირდაპირი დემოკრატიის აღორძინება დემოკრატიული პოლიტიკის მკაფიო ტენდენციაა“⁷⁰, დღესაც ხშირად მიმდინარეობს კამათი რეფერენდუმთან დაკავშირებით. ერთი ნაწილი დადებითად აფასებს ამ მექანიზმს, ხოლო მეორე ნაწილი სკეპტიკურად უყურებს რეფერენდუმის დადებით როლს რესპუბლიკანიზმის პირობებში.

პირდაპირი დემოკრატიის უარყოფით მხარეთაგან სპეციალურ ლიტერატურაში რამდენიმე პრობლემას გამოყოფენ, რომელთაგან, შეიძლება ითქვას, ერთ-ერთი მთავარი „მოქალაქეთა არაკომპეტენტურობას“ უკავშირდება. რეფერენდუმის და, შესაბამისად, პირდაპირი დემოკრატიის მოწინააღმდეგე ეჭვის თვალთ უყურებენ მოქალაქის შესაძლებლობას, მიიღოს პოლიტიკური გადაწყვეტილება. მათი აზრით, მოქალაქე არ არის სათანადოდ ინფორმირებული მნიშვნელოვან საკითხებზე და არ შეუძლია მიიღოს სანდო გადაწყვეტილება.⁷¹

აღნიშნული არგუმენტის იდეური საფუძველი მონტესკიეს თეორიულ ნააზრევში უნდა ვეძებოთ. ის ხომ მკაფიოდ აცხადებდა, რომ ხალხი კომპეტენტური იყო კანონმდებლების არჩევაში, მაგრამ არა კანონშემოქმედებაში.⁷² იგივე არგუმენტს ხშირად იყენებდნენ ვებერიდან მოყოლებული, შუმპეტერი, დალი, სარტორი და სხვა მოაზროვნეები, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ მოქალაქეებს არ აქვთ და არც შეუძლიათ მიიღონ სათანადო ცოდნა რთული საკითხების გადასაწყვეტად, რაც პოლიტიკოსების საქმეა. ნარმომადგენლობითმა დემოკრატიამ გადაჭრა მსგავსი საკითხების კომპეტენტურად გადაწყვეტის პრობლემა, ხოლო არჩევნებში პოლიტიკოსთა და პარტიათა შორის კონკურენცია საკმარისია მათ საკონტროლებლად.⁷³

ანდრამ შაიოც თავის ცნობილ ნაშრომში „ხელისუფლების თვითშეზღუდვა. კონსტიტუციონალიზმის შესავალი“ მიუთითებს, რომ „ხალხი“ არაშორსმჭვრეტელი, ემოციურად ადვილად დამყოლი და, გასაგები მიზეზების გამო, არაკომპეტენტურია კანონმდებლობის ბევრ საკითხში“.⁷⁴

როგორც სპეციალურ ლიტერატურაში არის აღნიშნული, „ქვეყნები გარკვეული სიფრთხილით ეკიდებიან რეფერენდუმის ჩატარებას, მისი როგორც თემატიკის, ისე სიხშირისა თუ გამოწვევადი შედეგების რეგლამენტირებას. სიფრთხილის მთავარ მიზეზად მაინც მიიჩნევა მოქალაქეების არასათანადო ინფორმირებულობა და არაკომ-

69 Beedham, Brian (1993, 5) “A Better Way to Vote”, 150 Economist Years (special issue of The Economist): 5–8. სტატიიდან: Dean Lacy and Emerson M.S. Niou, A Problem With Referendums, Journal of Theoretical Politics, 2000, 12(1), p. 6. <https://sites.duke.edu/niou/files/2011/06/referendum-JTP.pdf>

70 Dean Lacy and Emerson M.S. Niou, A Problem With Referendums, Journal of Theoretical Politics, 2000, 12(1), p. 6. <https://sites.duke.edu/niou/files/2011/06/referendum-JTP.pdf>

71 Ibid, p. 6. <https://sites.duke.edu/niou/files/2011/06/referendum-JTP.pdf>

72 Laurence Morel, Referendum, The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law, edited by Michel Rosenfeld and András Sajó, Oxford University Press, Oxford, UK, 2012, p. 502.

73 Simon Hug, Some Thoughts About Referendums, Representative Democracy, and Separation of Powers, Paper prepared for presentation at the conference “Separation of Powers: New Doctrinal Perspectives and Empirical Findings”, Haifa, December 19–21, 2007, p. 8. <http://weblaw.haifa.ac.il/he/Events/eveFile/hug.pdf>

74 ანდრამ შაიო, ხელისუფლების თვითშეზღუდვა. კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, მეცნიერული რედაქცია და წინათქმა თევდორე ნინიძის, გამომცემლობა „სეზანი“, თბილისი, 2003, გვ. 84.

პეტენტიზაცია პოლიტიკის თუ სამართლის უმნიშვნელოვანესი საკითხების გადასაწყვეტად, რის გამოც, გაუცნობიერებელი და ცოდნაზე დაუფუძნებელი არჩევანით მათ შეიძლება ვერ ასწიონ ეს ტვირთი ქვეყნისა და მოსახლეობის სასიკეთოდ.⁷⁵

შეიძლება ითქვას, „ხალხის არაკომპეტენტურობის“ არგუმენტი ვერ არის საკმარისად დამაჯერებელი. როგორც აღნიშნავენ, „ხალხის არაკომპეტენტურობის“ არგუმენტს არასახარბიელო ისტორია აქვს. მაგალითად, იგი გამოიყენებოდა საყოველთაო არჩევნების წინააღმდეგ, ქალთა და შავკანიანი მოსახლეობის ხმის უფლების წინააღმდეგ სამხრეთ აფრიკაში. მე-19 საუკუნის ბოლოს ბელგიელი კათოლიკე პოლიტიკოსი ნიფი იმავე არგუმენტის მოშველიებით ილაშქრებდა ხმის უნივერსალური უფლების წინააღმდეგ. ასევე, 1919 წელს სოციალისტი და ბელგიის პარლამენტის წევრი ჰიუბინი „არაკომპეტენტურობის“ მოშველიებით ეწინააღმდეგებოდა ქალებისათვის ხმის უფლების მინიჭებას.⁷⁶

პირდაპირი დემოკრატიის ისეთი დიდი დამცველები, როგორებიც არიან ამერიკელი მეცნიერები არტურ ლუპია და ჯონ მაცუსაკა მოცემულ არგუმენტს უპირისპირებენ ემპირიულ კვლევებს, რომელთა საფუძველზე ამტკიცებენ, რომ ხმის მისაცემად მოქალაქეებს არ სჭირდებათ იმაზე მეტი ცოდნის მიღება, ვიდრე მათ აქვთ. კვლევებმა აჩვენა, რომ მოქალაქეები, მიუხედავად ინფორმაციის სიმწირისა, იღებდნენ ისეთ გადაწყვეტილებას, როგორსაც ისინი მიიღებდნენ მეტი ინფორმაციის არსებობის შემთხვევაში.⁷⁷ აქედან გამომდინარე, „საერთო სტერეოტიპი ამომრჩეველთა არაკომპეტენტურობის შესახებ ეყრდნობა მყიფე თეორიულ და ემპირიულ საფუძველებს,“- ასკვნიან ავტორები.⁷⁸

„ხალხის არაკომპეტენტურობის“ არგუმენტი ასევე მიუღებელია გაისბიულერისთვის, რომელიც იზიარებს ლუპიასა და მაცუსაკას სულისკვეთებას. შვეიცარიელი მეცნიერის განმარტებით, პირდაპირი დემოკრატიის კრიტიკოსების საუკეთესო არგუმენტი არის ის, რომ რეფერენდუმზე მიიღება „არამართებული“ ან „ცუდი“ გადაწყვეტილებები მაშინ, როდესაც „ნორმალურ“ დემოკრატიებში მიიღება „მართებული“ და „კარგი“ გადაწყვეტილებები. ამ „არგუმენტის“ გასამყარებლად ისინი იშველიებენ ცალკეულ შემთხვევებს, როგორიცაა, მაგალითად, შვეიცარიელი ხალხის გადაწყვეტილება, აკრძალულიყო ახალი მინარეთების მშენებლობა. გაისბიულერი მცდარად მიიჩნევს მსგავს მიდგომას და აცხადებს, რომ ერთეული შემთხვევები არაფერს ამტკიცებს. მისი აზრით, ადვილად შეიძლება მოიძებნოს სხვა ცალკეული შემთხვევები, რომლებიც პირდაპირი დემოკრატიის სასარგებლოდ მეტყველებს. ამის მაგალითად ავტორი იხსენებს შვედეთის რეფერენდუმს, სადაც 2003 წელს ამ ქვეყნის პოლიტიკური და ეკონომიკური ელიტა ენერგიულად იბრძოდა ევროზონაში გასაწევრიანებლად, თუმცა, რეფერენდუმზე შვედმა ხალხმა უარით უპასუხა ამ ინიციატივას. გაისბიულერი სვამს რიტორიკულ კითხვას: „ვინ იყო მართალი: ყოვლისმცოდნე ელიტები თუ „უტყვი“ ხალხი?“⁷⁹

გაისბიულერი „მოქალაქეთა არაკომპეტენტურობის“ არგუმენტს უპირისპირებს ხუთ კონტრარგუმენტს:

1. თუ მოქალაქეები „სულელები“ არიან პირდაპირი დემოკრატიისათვის, მაშინ ლო-
75 ვასილ გონაშვილი, ქეთევან ერემაძე, გიორგი თევდორაშვილი, გიორგი კახიანი, გიორგი კვერენჩხი-
ლაძე, ნანა ჭილაძე, შესავალი საკონსტიტუციო სამართალში, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი,
2016, გვ. 67-68.

76 Jos Verhulst and Arjen Nijboer, *Direct Democracy Facts and Arguments about the Introduction of Initiative and Referendum*, Democracy International, Brussels, 2007, p. 68.

77 დეტალურად აღნიშნული კვლევების შესახებ იხილეთ: Lupia A., Matsusaka J. G., *Direct Democracy: New Approaches to Old Questions*, “Annual Review of Political Science”, no. 7, 2004, pp. 463–482.

78 Arthur Lupia, John G. Matsusaka, *Direct Democracy: New Approaches to Old Questions*, “Annual Review of Political Science”, no. 7, 2004, p. 470.

79 Simon Geissbühler, *Does Direct Democracy Really Work? A Review of the Empirical Evidence From Switzerland*, *Przegląd Politologiczny*, # 4, 2014, p. 89. <http://pressto.amu.edu.pl/index.php/pp/article/view/2099/2089>

გიკურად ისინი „სულელები“ არიან ზოგადად დემოკრატიისთვისაც. საკმაოდ უცნაურია იდეა, რომ თითქოს რთული და პრობლემურია კონკრეტულ პოლიტიკურ კითხვაზე უპასუხო „კი“ ან „არა“, ვიდრე საპარლამენტო არჩევნებზე ათეულობით და ასეულობით კანდიდატთაგან შეარჩიო ერთი. მაშინაც კი, როდესაც არჩევნებში მხოლოდ ორი კანდიდატია, ჩვეულებრივი მოქალაქისათვის უკეთესი კანდიდატის არჩევა შესაძლოა ხშირად უფრო რთული აღმოჩნდეს, ვიდრე საერთო-სახალხო კენჭისყრა;

2. მოცემული სტერეოტიპი გულისხმობს იმასაც, რომ პოლიტიკოსები ყველა საკითხში კომპეტენტურები არიან და ყოველთვის მართებულ გადაწყვეტილებას იღებენ, რაც რეალობას არ შეესაბამება. მათ ყველაფერი არ იციან და ყოველთვის არც კარგად არიან ინფორმირებულნი. ისინი დამოკიდებული არიან პოლიტიკურ „შაბლონებზე“ და უნდა დაეკითხონ სხვა პოლიტიკოსებსა თუ ექსპერტებს და უნდა ენდონ მათ ცოდნასა და გამოცდილებას;
3. ემპირიული კვლევები აჩვენებს, რომ მოქალაქეები, რომლებიც რეგულარულად აძლევენ ხმას, კარგად არიან ინფორმირებული. ისინი ხშირად მსჯელობენ პოლიტიკოსებსა და პოლიტიკაზე და იღებენ მრავალმხრივ ინფორმაციას. ამ მხრივ კი პირდაპირმა დემოკრატია შეიძლება სტიმული მისცეს მოქალაქეებს, მიიღონ მეტი ინფორმაცია პოლიტიკოსებსა და პოლიტიკაზე, განიხილონ პოლიტიკური საკითხები, ჩაერთონ და მონაწილეობა მიიღონ ინტერესთა ჯგუფებში;
4. ჩვენ ყოველდღიურად უამრავ გადაწყვეტილებას ვიღებთ, რაშიც არ გვაქვს საკმარისი ცოდნა. გადაწყვეტილებებს ვიღებთ წარსული გამოცდილების, საღი აზრის, გადაწყვეტილების მიღების შაბლონებისა და მოკლე ინფორმაციის საფუძველზე. საინტერესოა, რომ ჩვენ, მართალია, იშვიათად ვიღებთ გადაწყვეტილებას, განსხვავებით ამ საკითხის კარგად მცოდნეებისაგან, მაგრამ ეს გადაწყვეტილებები ძირითადად „კარგია“;
5. დაბოლოს, სარეფერენდუმო საკითხების დიდი ნაწილი არ არის ისეთი რთული, რომ მისი გაგება შეუძლებელი იყოს ჩვეულებრივი მოქალაქისათვის და მისგან მოითხოვდეს უდიდესი მოცულობის ინფორმაციის დამუშავებას და ღრმა ცოდნას.⁸⁰

მეცნიერები იმასაც აღნიშნავენ, რომ ზნეობა არის პოლიტიკური გადაწყვეტილებების გასაღები, ხოლო მორალური გადაწყვეტილება ყოველთვის პირადულია. ყოველ პასუხისმგებლიან ადამიანს შეუძლია მიიღოს მორალური გადაწყვეტილება.⁸¹

ბაჯი და მიულერიც ანალოგიურად მიუთითებენ, რომ, თუ მოქალაქეებს არ აქვთ უნარი ადეკვატურად გადანყვიტონ ერთი კონკრეტული პოლიტიკური საკითხი რეფერენდუმის გზით, მაშინ რატომ უნდა შეეძლოთ მათ პოლიტიკოსთა გაკონტროლება არჩევნების გზით, ანუ, მარტივად რომ ვთქვათ, აირჩიონ პოლიტიკოსი ან პარტია? არჩევნებზე გადაწყვეტილების მიღება უფრო რთულია, ვიდრე რეფერენდუმზე, - აღნიშნავენ ისინი.⁸² ამავე მოსაზრებას ეთანხმებიან ბაზელის უნივერსიტეტის პროფესორი ფრეი და ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი ბონე. ისინი განმარტავენ რომ საზოგადოებას არ სჭირდება საკითხის დეტალური ცოდნა, არამედ საკმარისია მას ზოგადი წარმოდგენა ჰქონდეს საკითხზე.⁸³ ამასთანავე, გადაწყვეტილების მიღებისას მოსახლეობა, ჩვეულებრივ, იყენებს მოკლე ინფორმაციას, შაბლონებს, ე.წ. შორ-

80 Simon Geissbühler, Does Direct Democracy Really Work? A Review of the Empirical Evidence From Switzerland, *Przegląd Politologiczny*, # 4, 2014, pp. 89-90. <http://pressto.amu.edu.pl/index.php/pp/article/view/2099/2089>

81 Jos Verhulst and Arjen Nijboer, *Direct Democracy Facts and Arguments about the Introduction of Initiative and Referendum*, Democracy International, Brussels, 2007, p. 69.

82 Simon Hug, Some Thoughts About Referendums, Representative Democracy, and Separation of Powers, Paper prepared for presentation at the conference “Separation of Powers: New Doctrinal Perspectives and Empirical Findings”, Haifa, December 19-21, 2007, p. 8. <http://weblaw.haifa.ac.il/he/Events/eveFile/hug.pdf>

83 Bruno S. Frey and Iris Bohnet, *Democracy by Competition: Referenda and Federalism in Switzerland*, *The Journal of Federalism*, #23, Spring 1993, pp. 76-77.

თქათებს, მაგალითად, ნაცნობების აზრებს, პოლიტიკური პარტიებისა თუ საჯარო დაწესებულებების რეკომენდაციებს, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებისა თუ ექსპერტების მიერ წარმოდგენილ ინფორმაციას და სხვა,⁸⁴ რასაც, როგორც ზემოთ გაისიუღერეც აღნიშნავდა, ეყრდნობიან ასევე პოლიტიკოსებიც გადანყვეტილების მიღებისას.

აქ უნდა დავეთანხმო მოცემულ არგუმენტაციას რეფერენდუმის სასარგებლოდ. ვფიქრობ, არჩევნებზე გადანყვეტილების მიღება გაცილებით უფრო რთულია, ვიდრე რეფერენდუმზე, ვინაიდან არჩევნების დროს ელექტორატი ირჩევს კანდიდატს ან/და პარტიას, რომელმაც ამომრჩევლის ნაცვლად და მისი სახელით უნდა მიიღოს გადანყვეტილება სახელმწიფოებრივი ცხოვრების უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე. ამდენად, ამომრჩეველი გადანყვეტილებას იღებს არა მხოლოდ კონკრეტული კანდიდატის თუ პარტიის არჩევის თაობაზე, არამედ ამ არჩევანით ის გადანყვეტილებას იღებს სამომავლოდ წამოჭრილ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ თუ სამართლებრივ საკითხებზე. „ამომრჩეველმა უნდა ჩამოაყალიბოს მოლოდინები მომავალში პოლიტიკოსთა ქცევების შესახებ“.⁸⁵ შესაბამისად, ამომრჩეველი გადანყვეტილებას იღებს არა მხოლოდ მოცემულ, არსებულ საკითხზე, არამედ მან მეტ-ნაკლებად უნდა გათვალოს სამომავლოდ წამოჭრილი პოლიტიკური საკითხების გადანყვეტის ძირითადი მიმართულებები და ამის მიხედვით გააკეთოს არჩევანი. აქედან გამომდინარე, მას მეტი ცოდნა სჭირდება და მეტი პასუხისმგებლობა ეკისრება არჩევნებში, ვიდრე რეფერენდუმის დროს, სადაც მოქალაქემ მხოლოდ ერთ ან რამდენიმე კონკრეტულ კითხვას უნდა გასცეს პასუხი. მიუხედავად ამისა, როგორც აღნიშნავენ, ჩვეულებრივმა მოქალაქემ ბევრი არაფერი იცის კანდიდატებისა და პოლიტიკოსის შესახებ.⁸⁶ მაგალითად, ცალკეული კვლევების თანახმად, ბევრ ამერიკელს წარმოდგენა არ აქვს ძირითადი პოლიტიკური პარტიების პოზიციებზე არსებით საკითხებთან დაკავშირებით და ინფორმაციის ასეთი უკმარისობა გავლენას ახდენს მათ მიერ ხმის მიცემაზე.⁸⁷

საინტერესოა ბარნეტის, გარეტისა და მაკკაბინსის კვლევა, რომელშიც ისინი პარადოქსულ დასკვნამდე მიდიან. ავტორები ამტკიცებენ, რომ სარეფერენდუმო საკითხთან დაკავშირებით ინფორმირებული ამომრჩეველი, მიუხედავად იმისა, რა გზით მიიღეს მათ ეს ინფორმაცია და ცოდნა, ისევე დაუსაბუთებლად იღებს გადანყვეტილებას და აძლევენ ხმას, როგორც არაინფორმირებული ამომრჩეველი; ანუ შედეგის თვალსაზრისით, თვისებრივი სხვაობა ინფორმირებულ ამომრჩეველსა და არაინფორმირებულ ამომრჩეველს შორის არ არის. თუმცა, როგორც თავად ავტორები განმარტავენ, ასეთი დასკვნა მათ მიიღეს მხოლოდ ერთი რეფერენდუმის შედეგების კვლევის საფუძველზე და მისი განზოგადება მცდარად მიაჩნიათ. მიუხედავად ამისა, ისინი გვთავაზობენ, რომ ხმის მისაცემი ბიულეტენი იყოს ინფორმაციული და გარდა შეკითხვისა, ის მოიცავდეს გარკვეულ ინფორმაციასაც მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით.⁸⁸

ამომრჩევლის განათლებისა და დემოკრატიის ურთიერთმიმართების პრობლემას ეხება ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი ჰოჩმისილიც. ის ამბობს, რომ მეც-

84 Jos Verhulst and Arjen Nijboer, *Direct Democracy Facts and Arguments about the Introduction of Initiative and Referendum*, Democracy International, Brussels, 2007, p. 69. ამავე საკითხზე იხილეთ აგრეთვე: A., Matsusaka J. G., *Direct Democracy: New Approaches to Old Questions*, "Annual Review of Political Science", no. 7, 2004, p. 468.

85 Bruno S. Frey and Iris Bohnet, *Democracy by Competition: Referenda and Federalism in Switzerland*, *The Journal of Federalism*, #23, Spring 1993, p. 77.

86 Craig M. Burnett, Elizabeth Garrett, and Mathew D. McCubbins, *The Dilemma of Direct Democracy*, *Election Law Journal*, Volume 9, Number 4, 2010, p. 307.

87 Anthony Fowler, Michele Margolis, *The political consequences of uninformed voters*, Volume 34, June 2014, p. 110. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379413001522?via%3Dihub>

88 დეტალურად იხილეთ: Craig M. Burnett, Elizabeth Garrett, and Mathew D. McCubbins, *The Dilemma of Direct Democracy*, *Election Law Journal*, Volume 9, Number 4, 2010, pp. 305-324.

ნიერთა დიდი ნაწილის მოსაზრებით, დემოკრატია ყველაზე უკეთ ჰყვავის იქ, სადაც მოქალაქეებს აქვთ ფართო განათლება და პოლიტიკური ცოდნის გარკვეული დონე. განათლება დაკავშირებულია მოთმინებასთან, მართლწესრიგთან, სამოქალაქო ვალდებულებასთან, ხოლო პოლიტიკური ცოდნა მნიშვნელოვანია არჩევანის გასაკეთებლად. თუმცა, ავტორი ამას ისტორიით განპირობებულ ემპირიულ მოთხოვნას უწოდებს. მისი მტკიცებით, დემოკრატია, კარგად ფუნქციონირებისთვის, არ საჭიროებს ან მისთვის აუცილებელი არ არის უმაღლესი განათლების მქონე მოსახლეობა. დემოკრატიას აქვს უპირატესობანი, რომელიც გადაფარავს მოსახლეობის გაუნათლებლობის პრობლემას. დემოკრატიისთვის მნიშვნელოვანია არა მართებული ანალიზი, შეცდომა ან უთანხმოება, არამედ დაბალანსება. ეს არის ის ღირსება, რომელიც ამართლებს დემოკრატიზაციის ხარჯებს. მაშინაც კი, როდესაც ამომრჩევლებმა ძალიან ცოტა იციან იმისათვის, რათა გააკეთონ არჩევანი, მათთვის არჩევის უფლების მინიჭება ქმნის უკეთეს ხელისუფლებას და უკეთეს საზოგადოებას, ვიდრე მისი აკრძალვის შემთხვევაში.⁸⁹

რეფერენდუმის მოწინააღმდეგეთა აზრით, ვინაიდან ხალხი არაკომპეტენტურია გაიაზროს პოლიტიკური საკითხები და მიიღოს მართებული გადაწყვეტილება, ის ხშირად ექცევა კარგად მომზადებული რეკლამებისა და დაფინანსებული კამპანიების გავლენის ქვეშ. ხშირად ასეთი გავლენა შეიძლება მომდინარეობდეს ცალკეული პოლიტიკური პარტიების ან ხელისუფლებისგან.⁹⁰

რეფერენდუმის დროს ხელისუფლების ზენოლასა და მის მიერ საზოგადოებრივი აზრის მანიპულაციის შესახებ მრავალი მეცნიერი საუბრობს. ჯერ კიდევ რუსო ამბობდა, რომ „ხალხის მოსყიდვა შეუძლებელია, მაგრამ მას ხშირად ატყუებენ. ეს ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს მას ის სურს, რაც ცუდია.“⁹¹ შაიოც ეთანხმება ამ მოსაზრებას და აცხადებს, რომ „ხალხის აზრით მანიპულირება ადვილია“.⁹²

ვფიქრობ, პირდაპირი დემოკრატიის საწინააღმდეგო არგუმენტად ვერ გამოდგება ის, რომ მოსახლეობას „ხშირად ატყუებენ“. თუ ხალხის მოტყუება შესაძლებელია პირდაპირი დემოკრატიის პირობებში, ამის გაკეთება წარმომადგენლობითი დემოკრატიის ფარგლებშიც ადვილად არის დასაშვები. პოლიტიკური პარტიებისა თუ ცალკეული ლიდერების მრავალი წინასაარჩევნო დანაპირების გახსენება შეიძლება თუნდაც საქართველოს უახლოესი წარსულიდან, რომელიც ხალხმა დაიჯერა, მაგრამ არ შესრულებულა. საქართველოს პარლამენტის 2016 წლის არჩევნებში მთელი ელექტორატის 48 %-ზე⁹³ მეტის გამოუცხადებლობა სწორედ მოსახლეობის იმედგაცრუებით უნდა იყოს განპირობებული.

რეფერენდუმთან დაკავშირებულ პრობლემას ეხებიან პაკტე და მელენ-სუკრამანიანი. ისინი ფიქრობენ, რომ „რეფერენდუმის პროცედურამ შეიძლება სრულიად დაკარგოს დემოკრატიული ხასიათი და დიდ საფრთხესაც შეიცავდეს, თუ ის პლების-

89 Jennifer L., Hochschild, If Democracies Need Informed Voters, How Can They Thrive While Expanding Enfranchisement? Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy, 9 (2), June 2010, pp. 111-123. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1449776

90 Dean Lacy and Emerson M.S. Niou, A Problem With Referendums, Journal of Theoretical Politics, 2000, 12(1), p. 6. <https://sites.duke.edu/niou/files/2011/06/referendum-JTP.pdf>

91 ჟან ჟაკ რუსო, საზოგადოებრივი ხელშეკრულება, დოდო ლაბუჩიძე-ხოფერიას თარგმანი, მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, თბილისი, 1997, გვ. 32.

92 ანდრამ შაიო, ხელისუფლების თვითშეზღუდვა. კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, მეცნიერული რედაქცია და წინათქმა თევდორე ნინიძის, გამომცემლობა „სეზანი“, თბილისი, 2003, გვ. 83.

93 იხ. „საქართველოს პარლამენტის 2016 წლის 8 ოქტომბრის არჩევნების საბოლოო შედეგების შემაჯამებელი ოქმი“, საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია, 2016 წლის 16 ნოემბერი. <http://cesko.ge/res/docs/20161116144542%E1%83%9D%E1%83%A5%E1%83%9B%E1%83%98.pdf>

ციტად გადაიქცევა.⁹⁴ მათი აზრით, განსხვავება რეფერენდუმსა და პლებისციტს შორის ის არის, რომ რეფერენდუმის დროს ხალხის პასუხი გამომდინარეობს დასმული შეკითხვიდან, ხოლო პლებისციტის დროს პასუხი დამოკიდებულია შეკითხვის ავტორის პიროვნებაზე. თუმცა, რეალურად, განსხვავება საკმაოდ ხელოვნურია, ვინაიდან ხშირად რთულია შეკითხვისა და მისი ავტორის გამოყოფა ერთმანეთისაგან, მით უმეტეს, თუ ეს ავტორი ინდივიდია, მაგალითად, რესპუბლიკის პრეზიდენტი და არა კოლეგიალური ორგანო.⁹⁵

საუბრობენ რა რეფერენდუმის პლებისციტად გარდაქმნაზე, პაკტე და მელენ-სუკრამანიანი მიიჩნევენ, რომ განსაკუთრებით „მნიშვნელოვანია შანტაჟი პროცედურის დასაწყისში: პლებისციტი ტარდება, თუ შეკითხვის ავტორი დადებითი პასუხისაგან ქმნის თავისი თანამდებობაზე დარჩენის პირობას, ვინაიდან, ის თავად ინვესტს მოქალაქეებს, რომ პასუხი გასცენ მისი პიროვნებიდან და არა შეკითხვიდან გამომდინარე.“⁹⁶ ამას გარდა, ავტორები რეფერენდუმის პლებისციტად ტრანსფორმირების სხვა ხელშემწყობ პირობათაგან გამოყოფენ შემდეგს: „ხელისუფლების კონცენტრაცია და ინდივიდუალიზაცია შეკითხვის ავტორის სასარგებლოდ, დასმული შეკითხვის სირთულე, ერთადერთი პასუხის აუცილებლობა, როცა რეალურად ორი შეკითხვაა დასმული, და საზოგადოებრივი აზრის მანიპულაცია ოფიციალური პროპაგანდის მიერ. პლებისციტი დემოკრატიულ წყობაში წარმოადგენს უძლიერეს ზენოლას მთლიანად მოქალაქეებზე,“⁹⁷ - ასკვნიან ისინი.

გოგიაშვილის აზრით, რეფერენდუმის ინსტიტუტებით „მანიპულირებას“ ხშირად ახდენენ დიქტატორული რეჟიმები.⁹⁸ ამის მაგალითები ისტორიაში საკმაოდ მოიძებნება. მაგალითად, ჰიტლერმა რეფერენდუმი სამჯერ გამოიყენა. სამივე შემთხვევაში რეფერენდუმი მთავრობის მიერ იყო ინიცირებული, მათ შორის, ანშლუსის დამტკიცება (ოკუპირებული ავსტრიის გერმანიასთან მიერთება) და სამივე ეს ინიციატივა გადამწყვეტი უმრავლესობით იქნა მოწონებული.⁹⁹

რეფერენდუმს იყენებდნენ ასევე ნაპოლეონი, მუსოლინი და სამხრეთ ამერიკის ხუნტები. ჰაიტიში დიუვალის დინასტიის დიქტატორული რეჟიმის პერიოდში ერთ-ერთ რეფერენდუმზე უზრუნველყოფილ იქნა მოსახლეობის ასპროცენტიანი მხარდაჭერა. მსგავსი წარმატებით იყენებდნენ რეფერენდუმს აზიისა და აფრიკის ავტორიტარი მმართველები. სირიისა და ეგვიპტის ლიდერები ხშირად მიმართავდნენ რეფერენდუმს თავიანთი მმართველობის ლეგიტიმაციისათვის. მოცემული საკითხის მკვლევარი ჯერი საზმენი აღნიშნავს, რომ აფრიკისა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში ამ მიზნით 37 რეფერენდუმი არის ჩატარებული. იქვე ავტორი იმასაც დასძენს, რომ მსგავსი ტიპის რეფერენდუმებმა დააკნინეს ზოგადად რეფერენდუმის იმიჯი, თუმცა მათი ხვედრითი წილი რეფერენდუმების საერთო რაოდენობაში მხოლოდ 5,9 პროცენტია.¹⁰⁰

ის, რომ რეფერენდუმს იყენებენ არადემოკრატი მმართველები, არ შეიძლება რეფერენდუმის საწინააღმდეგო არგუმენტად ჩაითვალოს. ჯერ ერთი, ეს არ შეიძლება

94 პაკტე პ., მელენ-სუკრამანიანი ფ., კონსტიტუციური სამართალი, 28-ე გამოცემა, გ. კალატოზიშვილის თარგმანი, ა. დემეტრაშვილის რედაქტორობით, თსუ, თბილისი, 2012, გვ. 136.

95 Ibid, გვ. 136.

96 Ibid, გვ. 136.

97 Ibid, გვ. 136-137.

98 გიორგი გოგიაშვილი, შედარებითი კონსტიტუციური სამართალი, იურისტების სამყარო, თბილისი, 2014, გვ. 146.

99 ანდრამ შაიო, ხელისუფლების თვითშეზღუდვა. კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, მეცნიერული რედაქცია და წინათქმა თევდორე ნინიძის, გამომცემლობა „სეზანი“, თბილისი, 2003, გვ. 85.

100 Gary Sussman, When the Demos Shapes the Polis - The Use of Referendums in Settling Sovereignty Issues, Initiative and Referendum Institute, University of Southern California, 2002. <http://www.iandrinstitute.org/docs/Sussman-When-the-Demos-Shapes-the-Polis-IRI.pdf> გასათვალისწინებელია, რომ მოცემული სტატია დაწერილია 2002 წელს, რის გამოც მითითებული ოდენობა და პროცენტული მაჩვენებელი შეიძლება განსხვავებული იყოს დღეის მდგომარეობით.

ჩაითვალოს პირდაპირი დემოკრატიის გამოვლინებად. როგორც მეცნიერები სამართლიანად აღნიშნავენ, ქვეყნის პირდაპირი დემოკრატიის პირობებში ფართო საზოგადოებას ყოველთვის აქვს შესაძლებლობა შეაგროვოს ხელმოწერები, რათა აიძულოს მმართველი უმრავლესობა ჩაატაროს რეფერენდუმი, ხოლო პირობები კი მონესრიგებულია კანონით და საერთოა ყველასათვის, პოლიტიკოსი იქნება ის თუ არა. მეტიც, დემოკრატია ყოველთვის გულისხმობს სიტყვის თავისუფლებას, გაერთიანების თავისუფლებას, დემონსტრაციის თავისუფლებას და ა.შ., ყველას უნდა შეეძლოს საჯარო კამპანიების წარმოება, რაც არასოდეს ყოფილა დიქტატურების პირობებში.¹⁰¹ მეცნიერთა ერთი ნაწილის აზრით, ყველა დიქტატორი - ჰიტლერი, სადამ ჰუსეინი, პინოჩეტი და სხვანი იყენებდნენ არა რეფერენდუმს, არამედ პლემბისციტს, რადგან ისინი ინიცირებული იყო მმართველი უმრავლესობის ან სახელმწიფოს მეთაურების მიერ, როგორც წესი, თავიანთი გეგმებისთვის განსაკუთრებული ლეგიტიმურობის მინიჭების მიზნით. პლემბისციტს არაფერი აქვს საერთო პირდაპირ დემოკრატიათა, - აცხადებენ მეცნიერები;¹⁰² მეორეც, იმავე წარმატებით ავტორიტარული სისტემები იყენებენ არჩევნებს, პარლამენტს, ადგილობრივ თვითმმართველობას და წარმომადგენლობითი დემოკრატიისათვის დამახასიათებელ სხვა ინსტიტუტებს, თუმცა ამის გამო არავინ საუბრობს, ზოგადად, წარმომადგენლობით დემოკრატიათა და მის ინსტიტუტებზე უარყოფით კონტექსტში. კრიტიკის ობიექტი უნდა იყოს არა თავად ინსტიტუტი, არამედ ის მახინჯი პრაქტიკა, რომელსაც სხვადასხვა ხელისუფალი მიმართავს.

მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით გამოყოფენ სხვა პრობლემასაც. პაკტე და მელენ-სუკრამანიანი შვეიცარიის შესახებ საუბრისას, აღნიშნავენ, რომ „თითქმის შეუძლებელია უფრო დემოკრატიული სისტემის წარმოდგენა. თუმცა, ისიც არ არის უნაკლო, ვინაიდან ... დიდია იმის რისკი, რომ ამ გამოკითხვებმა ნელ-ნელა გამოიწვიოს დემოკრატიის ჩანაცვლება დემაგოგიით. ეს რისკი აშკარაა, როდესაც საქმე ეხება ე.წ. „საზოგადოებრივ საკითხებს“. ამგვარი გადახვევის კარგი მაგალითია 2004 წლის 8 თებერვალს გამართული კენჭისყრა სახალხო ინიციატივისა, რომელიც ითვალისწინებდა „სიცოცხლის ბოლომდე ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში განთავსებას იმ სექსუალური დამნაშავეებისა და მოძალადეებისა, რომლებიც მეტისმეტად სახიფათოდ და გამოუსწორებლად ითვლებიან“.¹⁰³ ასეთივე მაგალითი მოჰყავს შაიოსაც: „ამერიკის რამდენიმე შტატმა საკუთარ თავზე გამოსცადა ... ის, რომ გარკვეული ჯგუფები რეფერენდუმის საშუალებით ცდილობდნენ საკუთარი ანტიკონსტიტუციური მისწრაფებების დაკანონებას (არალეგალური იმიგრანტების, ჰომოსექსუალისტების სანინააღმდეგო და სხვა მსგავსი წინადადებები)“.¹⁰⁴

პირდაპირი დემოკრატიის მომხრე მეცნიერები არ ეთანხმებიან მოცემულ არგუმენტს. დემაგოგიას მეტი გასაქანი აქვს წმინდა წარმომადგენლობით სისტემაში, სადაც წამყვან პოლიტიკოსთა ჯგუფი კარნახობს მოვლენებს, ხოლო ხალხი გამოდევნილია ამ პროცესიდან. ეს უმრავლეს შემთხვევაში ხდება ხალხის უკმაყოფილების მიზეზი, რის გამოც, ერთადერთი საშუალება უკმაყოფილების გამოსახატად არის პოპულისტი პოლიტიკოსებისათვის ხმის მიცემა, რომლებიც იძლევიან დაპირებებს, რომ არჩევნებში გამარჯვების შემთხვევაში წერტილს დაუსვამენ ამ განუკითხაობას. პირდაპირ დემოკრატიაში მოქალაქეებს ნაკლებად სჭირდება ასეთი „ძლიერი ლიდერები“, რადგან თავად მოქალაქეებს აქვთ შესაძლებლობა წარმოადგინონ თავიანთი

101 Jos Verhulst and Arjen Nijboer, *Direct Democracy Facts and Arguments about the Introduction of Initiative and Referendum*, Democracy International, Brussels, 2007, p. 72.

102 Ibid, pp. 72-73.

103 პაკტე პ., მელენ-სუკრამანიანი ფ., კონსტიტუციური სამართალი, 28-ე გამოცემა, გ. კალატოზივილის თარგმანი, ა. დემეტრამვილის რედაქტორობით, თსუ, თბილისი, 2012, გვ. 139.

104 ანდრამ შაიო, ხელისუფლების თვითმუხლუდვა. კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, მეცნიერული რედაქცია და წინათქმა თევდორე ნინიძის, გამომცემლობა „სეზანი“, თბილისი, 2003, გვ. 83.

ხედვა და ინიციატივისა და რეფერენდუმის მეშვეობით ეცადონ მათ მიღებას. პირდაპირი დემოკრატია უფრო მეტად არის ორიენტირებული პრობლემაზე, ხოლო წარმომადგენლობითი სისტემა ორიენტირებულია ადამიანზე.¹⁰⁵

პირდაპირი დემოკრატიისათვის დემაგოგია და პოპულიზმი სერიოზულ პრობლემად არ მიაჩნია გრიშინს. მისი აზრით, გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ თანმიმდევრული დემოკრატიის პირობებში პოლიტიკურ პარტიებსა და არჩევით ორგანოებს შეუძლიათ წარმატებით აღუდგინონ პოპულისტურ გამოხდომებს.¹⁰⁶

რა თქმა უნდა, დემაგოგიური და პოპულისტური ინიციატივებისაგან დაზღვეული არ არის პირდაპირი დემოკრატია, თუმცა, იგივე პრობლემა წარმომადგენლობითი დემოკრატიის პირობებშიც არის შესაძლებელი. ამის მაგალითია საქართველოში 2016 წელს საინიციატივო ჯგუფის მიერ შემოთავაზებული ცნობილი ინიციატივა, რომელიც ითხოვდა რეფერენდუმზე მოსახლეობას გაეცა პასუხი კითხვაზე: „თანახმა ხართ თუ არა, რომ სამოქალაქო ქორწინება განისაზღვროს, როგორც ოჯახის შექმნის მიზნით კავშირი მამაკაცსა და ქალს შორის“.¹⁰⁷ აქ პოპულისტურ მომენტად შეიძლება ის ჩაითვალოს, რომ, ერთი მხრივ, იმავე განსაზღვრებას ისედაც ადგენს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1106-ე მუხლი, ხოლო, მეორე მხრივ, საინიციატივო ჯგუფმა კარგად იცოდა საზოგადოების განწყობა ამ საკითხის მიმართ და მანიპულირებდა საქართველოს მოსახლეობის რელიგიური გრძნობებით. საქართველოს პრეზიდენტმა თავისი 2016 წლის 10 აგვისტოს №198 ბრძანებულებით უარი თქვა რეფერენდუმის დანიშვნაზე. თუმცა რამდენიმე თვის შემდეგ საპარლამენტო უმრავლესობის (108 პარლამენტის წევრის) მიერ წარმოდგენილი საქართველოს კონსტიტუციის პროექტის 30-ე მუხლი შეიცავდა იმავე დებულებას.¹⁰⁸

რაც შეეხება კონკრეტულ კაზუსებს (მინარეთის მშენებლობის აკრძალვა, სექსუალურ დამნაშავეთა სიცოცხლის ბოლომდე ფსიქიატრიულ კლინიკაში გამწესება და სხვა), რომლებიც ზემოთ მოვიყვანეთ და რომელთა მოშველიებითაც სკეპტიკოსები უარყოფით დასკვნებს გვთავაზობენ რეფერენდუმთან და ზოგადად პირდაპირ დემოკრატიასთან დაკავშირებით, უნდა დავეთანხმო გაისბიულერს, რომ მცდარია განზოგადებული დასკვნების გაკეთება ერთეული შემთხვევებიდან გამომდინარე. ჯერ ერთი, რე

ფერენდუმზე ხალხი ყოველთვის ვინრო მერკანტილური ინტერესებით არ ხელმძღვანელობს. ამის მაგალითების პოვნა შეგვიძლია რეფერენდუმების ისტორიაში. მაგალითად, შვეიცარიაში 2012 წელს ჩატარდა რეფერენდუმი, რომელზეც საზოგადოებას უნდა გაეცა პასუხი, სურდა თუ არა მას ექვესკვირიანი შვებულება, რაზეც მოსახლეობამ უარი განაცხადა.¹⁰⁹ 2016 წლის ივნისში რეფერენდუმზე მოსახლეობამ ასევე უარყო ინიციატივა „საბაზისო შემოსავლის“ შესახებ, რომელიც ითვალისწინებდა ყოველი მოქალაქისათვის თვეში 2500 შვეიცარიული ფრანკის მიცემას.¹¹⁰ ეს მაგალითები

105 Jos Verhulst and Arjen Nijeboer, *Direct Democracy Facts and Arguments about the Introduction of Initiative and Referendum*, Democracy International, Brussels, 2007, p. 72.

106 Н.В.Гришин, Электоральный референдум как институт общественного участия в принятии государственных решений в сфере организации избирательного процесса, *Полития*, № 4 (83), 2016, ст. 136.

107 იხ. საქართველოს პრეზიდენტის 2016 წლის 10 აგვისტოს №198 ბრძანებულება „რეფერენდუმის მოწყობის მოთხოვნაზე უარის თქმის შესახებ“. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3381283>

108 2017 წლის 03 მაისის საქართველოს პარლამენტის №742-III დადგენილება „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტისა და „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტის გამოქვეყნებისა და მათი საყოველთაო-სახალხო განხილვის საორგანიზაციო კომისიის შექმნის თაობაზე, საქართველოს კონსტიტუციის პროექტის განმარტებითი ბარათი. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3656689>

109 Simon Geissbühler, *Does Direct Democracy Really Work? A Review of the Empirical Evidence From Switzerland*, *Przegląd Politologiczny*, # 4, 2014, pp. 92. <http://pressto.amu.edu.pl/index.php/pp/article/view/2099/2089>

110 David E. Thigpen, *Universal Income What Is It, and Is It Right for the U.S.*?, Roosevelt Institute, 2016, p. 3.

ადასტურებს მოსახლეობის მოქალაქეობრივ „სიმწიფეს“;

მეორეც, თუ სარეფერენდუმო საკითხები ზოგჯერ უკიდურესად კონსერვატიული ან დემაგოგიურია, ამის მიზეზი არის არა პირდაპირი დემოკრატია, არამედ საზოგადოებრივი ცნობიერება. „თუ რეფერენდუმი და სახალხო ინიციატივა კონსერვატიული და/ან რადიკალურია, მაშინ ეს გარკვეულ პოლიტიკურ ან ეთიკურ ღირებულებით არჩევანზე მიუთითებს.“¹¹¹

ამდენად, რომ შევაჯამოთ ყოველივე, უნდა ითქვას, რომ „ხალხის არაკომპეტენტურობა“, როგორც არგუმენტი პირდაპირი დემოკრატიის წინააღმდეგ, კრიტიკას ვერ უძლებს. როგორც არაერთხელ აღინიშნა, თუ ხალხი არაკომპეტენტურია პირდაპირი დემოკრატიისთვის, ის არაკომპეტენტურია ზოგადად დემოკრატიისთვის. ამის დაშვება კი გასაქანს აძლევს ავტორიტარულ და დიქტატორულ მისწრაფებებს. ხელისუფალთ, რომლებიც არაკომპეტენტურად მიიჩნევენ მოსახლეობას, რომ მან თვითონ გადანყვიტოს რაიმე საკითხი რეფერენდუმის გზით, უნდა ახსოვდეთ, - ხშირ შემთხვევაში სწორედ ამ „არაკომპეტენტურობის“ წყალობით არიან თავად ისინი ხელისუფლებაში.

რეზიუმე

სტატია მიზნად ისახავს „ხალხის არაკომპეტენტურობის“, როგორც პირდაპირი დემოკრატიის წინააღმდეგ ყველაზე გავრცელებული არგუმენტის კვლევას.

სტატიაში მიმოხილულია მრავალი ქართველი თუ უცხოელი მეცნიერის მოსაზრება აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით და შესაბამისი ანალიზის საფუძველზე გაკეთებულია დასკვნა, რომ „ხალხის არაკომპეტენტურობა“, როგორც არგუმენტი პირდაპირი დემოკრატიის წინააღმდეგ, კრიტიკას ვერ უძლებს. ხაზგასმულია, რომ თუ ხალხი არაკომპეტენტურია პირდაპირი დემოკრატიისთვის, ის არაკომპეტენტურია ზოგადად დემოკრატიისთვის. ეს კი გასაქანს აძლევს ავტორიტარულ და დიქტატორულ მისწრაფებებს.

RESUME

The article “The Problems of “Incompetence of People” in the Theory of Direct Democracy” is aimed at researching “people’s incompetence”, as the most common argument against direct democracy.

The article reviews the opinion of many Georgian and foreign scholars about the issue, and the conclusion was made in the result of the analysis that “incompetence of the people” as an argument against direct democracy cannot endure criticism. If people are incompetent for direct democracy, they are incompetent in general for democracy. Such reasoning gives rise to authoritarian and dictatorial aspirations.

Key words: direct democracy, representative democracy, referendum, initiative.

РЕЗЮМЕ

Целью данной статьи является исследование «некомпетентности народа», как самого распространённого аргумента против прямой демократии.

В статье рассмотрены позиции немало грузинских и зарубежных учёных относительно этого вопроса и на основе соответствующего анализа сделан вывод о том, что

http://rooseveltinstitute.org/wp-content/uploads/2016/10/UBI-Explainer_Designed.pdf

¹¹¹ ანდრამ შაიო, ხელისუფლების თვითშეზღუდვა. კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, მეცნიერული რედაქცია და წინათქმა თევდორე ნინიძის, გამომცემლობა „სეზანი“, თბილისი, 2003, გვ. 84.

«некомпетентность народа», как аргумент против прямой демократии, не выдерживает критики. В статье подчёркивается, что если народ некомпетентен для прямой демократии, то это означает, что он (народ) некомпетентен вообще для демократии. А такие суждения дают почву авторитарным и диктаторским стремлениям.

Ключевые слова: прямая демократия, представительная демократии, референдум, инициатива.

გამოყენებული ნორმატიული მასალა:

1. საქართველოს პრეზიდენტის 2016 წლის 10 აგვისტოს №198 ბრძანებულება „რეფერენდუმის მოწყობის მოთხოვნაზე უარის თქმის შესახებ“. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3381283>
2. 2017 წლის 03 მაისის საქართველოს პარლამენტის №742-III დადგენილება „საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტისა და „აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შესახებ“ საქართველოს კონსტიტუციური კანონის პროექტის გამოქვეყნებისა და მათი საყოველთაო-სახალხო განხილვის საორგანიზაციო კომისიის შექმნის თაობაზე, საქართველოს კონსტიტუციის პროექტის განმარტებითი ბარათი. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/3656689>
3. „საქართველოს პარლამენტის 2016 წლის 8 ოქტომბრის არჩევნების საბოლოო შედეგების შემაჯამებელი ოქმი“, საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია, 2016 წლის 16 ნოემბერი. <http://cesko.ge/res/docs/20161116144542%E1%83%9D%E1%83%A5%E1%83%9B%E1%83%98.pdf>

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ანდრამ შაიო, ხელისუფლების თვითშეზღუდვა. კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, მეცნიერული რედაქცია და წინათქმა თევდორე ნინიძის, გამომცემლობა „სეზანი“, თბილისი, 2003.
2. გიორგი გოგიაშვილი, შედარებითი კონსტიტუციური სამართალი, იურისტების სამყარო, თბილისი, 2014.
3. ვასილ გონაშვილი, ქეთევან ერემაძე, გიორგი თევდორაშვილი, გიორგი კახიანი, გიორგი კვერენჩილაძე, ნანა ჭილაძე, შესავალი საკონსტიტუციო სამართალში, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, 2016.
4. პაკტე პ., მელენ-სუკრამანიანი ფ., კონსტიტუციური სამართალი, 28-ე გამოცემა, გ. კალატოზიშვილის თარგმანი, ა. დემეტრაშვილის რედაქტორობით, თსუ, თბილისი, 2012.
5. ჟან ჟაკ რუსო, საზოგადოებრივი ხელშეკრულება, დოდო ლაბუჩიძე-ხოფერიას თარგმანი, მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, თბილისი, 1997.
6. ფილიპ ლოვო, თანამედროვე დიდი დემოკრატიები, თარგმანი მ. ბალავაძე, ნ. ცქიტიშვილი. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი, თბილისი, 2002.
7. Anthony Fowler, Michele Margolis, The political consequences of uninformed voters, Volume 34, June 2014, pp. 100-110.
1. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379413001522?via%3Dihub>
8. Arthur Lupia, John G. Matsusaka, Direct Democracy: New Approaches to Old Questions, “Annual Review of Political Science”, no. 7, 2004, pp. 463–482.

9. Bruno S. Frey and Iris Bohnet, Democracy by Competition: Referenda and Federalism in Switzerland, *The Journal of Federalism*, #23, Spring 1993, pp. 71-81.
10. Craig M. Burnett, Elizabeth Garrett, and Mathew D. McCubbins, The Dilemma of Direct Democracy, *Election Law Journal*, Volume 9, Number 4, 2010, pp. 305-324.
11. David E. Thigpen, Universal Income What Is It, and Is It Right for the U.S.?, Roosevelt Institute, 2016. http://rooseveltinstitute.org/wp-content/uploads/2016/10/UBI-Explainer_Designed.pdf
12. Dean Lacy and Emerson M.S. Niou, A Problem With Referendums, *Journal of Theoretical Politics*, 2000, 12(1), pp. 5-31. <https://sites.duke.edu/niou/files/2011/06/referendum-JTP.pdf>
13. Direct Democracy, *The International IDEA Handbook*, Lead Writers and Editors: Virginia Beramendi, Andrew Ellis, Bruno Kaufman, Miriam Kornblith, Larry LeDuc, Paddy McGuire, Theo Schiller, Palle Svensson, Stockholm, 2008.
14. Gary Sussman, When the Demos Shapes the Polis - The Use of Referendums in Settling Sovereignty Issues, Initiative and Referendum Institute, University of Southern California, 2002. <http://www.iandrinstitute.org/docs/Sussman-When-the-Demos-Shapes-the-Polis-IRI.pdf>
15. Jennifer L. Hochschild, If Democracies Need Informed Voters, How Can They Thrive While Expanding Enfranchisement? *Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy*, 9 (2), June 2010, pp. 111-123. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1449776
16. Jos Verhulst and Arjen Nijeboer, Direct Democracy Facts and Arguments about the Introduction of Initiative and Referendum, Democracy International, Brussels, 2007
17. Laurence Morel, Referendum, *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, edited by Michel Rosenfeld and András Sajó, Oxford University Press, Oxford, UK, 2012.
18. Linda Maduz, Direct Democracy, *Living Reviews in Democracy*, Vol 2, 2010, pp. 1-114
19. Simon Geissbühler, Does Direct Democracy Really Work? A Review of the Empirical Evidence From Switzerland, *Przegląd Politologiczny*, #4, 2014, pp. 87-98.
20. <http://pressto.amu.edu.pl/index.php/pp/article/view/2099/2089>
21. Simon Hug, Some Thoughts About Referendums, Representative Democracy, and Separation of Powers, Paper prepared for presentation at the conference "Separation of Powers: New Doctrinal Perspectives and Empirical Findings", Haifa, December 19-21, 2007, pp. 1-19. <http://weblaw.haifa.ac.il/he/Events/eveFile/hug.pdf>
22. Н.В.Гришин, Электоральный референдум как институт общественного участия в принятии государственных решений в сфере организации избирательного процесса, *Полития*, № 4 (83), 2016, ст. 128-141.

5. ღია მმართველობის დამკვიდრების აუცილებლობა საქართველოში.

თინათინ დაუთაშვილი
დოქტორანტი

ხალხს ყოველთვის აინტერესებდათ და აინტერესებთ საზოგადოების მართვისა და ორგანიზაციის საკითხები, საზოგადოებრივი ურთიერთობების ოპტიმალურად დარეგულირების წესები და მეთოდები, სახელმწიფოსა და ადამიანის ურთიერთდამოკიდებულების უფრო მისაღები ფორმები. ხელისუფლებამ რომ მართვითი ფუნქციები განახორციელოს, მას სამოქალაქო საზოგადოება სჭირდება. თუ საზოგადოება არ არის მზად მართვაში თანამშრომლობისთვის და მონაწილეობისთვის, მაშინ ხელისუფლება